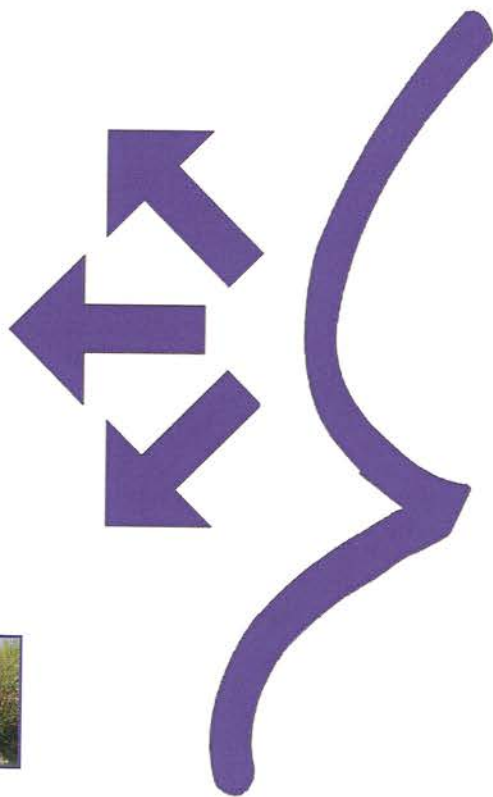
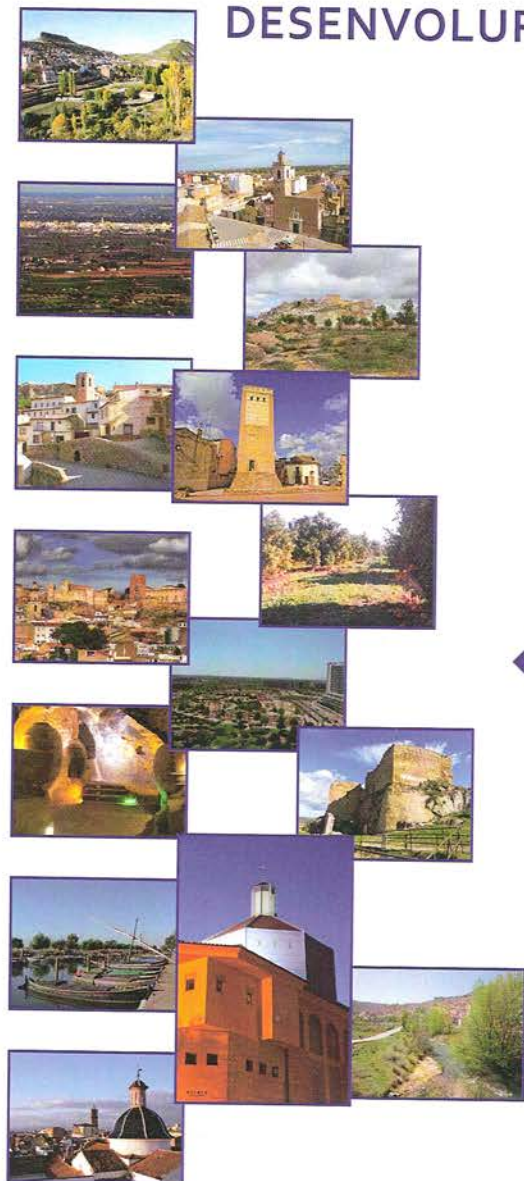

TURISME CULTURAL, DESENVOLUPAMENT TERRITORIAL I SOSTENIBILITAT

Actes del 1er Congrés
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA-
INSTITUTS D'ESTUDIS
COMARCALS

UNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

EDITORS:

Unitat de Suport del Vicerectorat de
Participació i Projecció Territorial

Antonio C. Ledo Caballero
*Cap d'iniciatives del Vicerectorat de
Participació i Projecció Territorial*

Joan Carles Membrado Tena
*Cap d'iniciatives del Vicerectorat de
Participació i Projecció Territorial*

Luis Arciniega García
Dpt. Història de l'Art. UV

Emilio Barba
Dpt. Microbiologia i Ecologia. UV

Josep Mª Jordán Galduf
Dpt. Economia Aplicada. UV

Josep Vicent Frechina Falcó
*Federació d'Instituts d'Estudis Comarcals
del País Valencià*

PROMOTORS:

Vicerectorat de Participació i Projecció
Territorial

Federació d'Instituts d'Estudis Comarcals
del País Valencià (FIECOV)

DISSENY I MAQUETACIÓ:

Cristina Soriano Cabellos
Victoria Lorenzo Plumed
*Unitat de Suport del Vicerectorat de
Participació i Projecció Territorial*

IMPRESSIÓ: Guada Impressors

ISBN: 978-84-370-9252-2

Dipòsit legal: V-2967-2013

© d'aquesta edició: Universitat de València,
2013

© dels textos: els autors

© de les imatges: els autors i propietari

ÍNDIX

Presentació

<i>Un Congrés per la reflexió territorial.</i>	
Esteban Morcillo Sánchez i Jorge Hermsilla Pla	13
<i>La promoció del patrimoni com a repte i com a oportunitat.</i>	
Josep Vicent Frechina Falcó	15

Ponències

<i>El paisaje como recurso turístico.</i>	
Manuel Costa Talens	19
<i>La cultura como oportunidad para un desarrollo turístico sostenible.</i>	
M ^a Dolores Pitarch Garrido	27

Comunicacions

Bloc 1: Arqueologia, arquitectura i paisatge

<i>La Vil·la de L'Almadrava als Poblets: Una alternativa de Turisme Cultural al costat de la Platja.</i>	
Josep Antoni Ahuir Domínguez	45
<i>Un nou paradigma de vida: paisatges i passatges. Unes experiències per a decreixer-créixer sosteniblement.</i>	
Marina Aparicio Barberán	51
<i>Conocimiento, recuperación y conservación de la red hidráulica histórica como trampolín para el desarrollo local, la sostenibilidad patrimonial-ambiental y el impulso turístico-económico de los pueblos de la comarca. El ejemplo de El Puig de Santa María.</i>	
Julio Samuel Badenes Almenara	56
<i>Itinerari geològic penya d'Alí Maimó (Olocau).</i>	
Joaquim Bastida Cuairan i Ferrán Zurriaga Agustí	66

<i>Patrimonio industrial del Puerto de Sagunto: un legado del pasado, una oportunidad para el futuro.</i>	
Patricia Calvo Cortés i Mario Dubla	76
<i>Ses Valls de Retrobament: de l'aprofitament turístic del patrimoni cultural al desenvolupament sostenible del territori.</i>	
Víctor García Ribes	86
<i>Experiències al voltant del turisme local en l'Horta de Burjassot. Rutes guiades per l'Horta.</i>	
Daniel Gómez Morales i M ^a Cruz Expósito Lillo	93
<i>Itineraris culturals i espais identitaris dels mestres de les comarques centrals.</i>	
Ricard Huerta Ramón	102
<i>Huerto: cultura y sostenibilidad. Hacia un modelo interdisciplinar de desarrollo local.</i>	
Antonio José Morales Hernández, Amparo Hurtado Soler, José Rafael Cantó Domench, Luís Roca-Pérez i Carlos Caurín Alonso	111
<i>La recuperación del paisaje cultural como dinamizador turístico y eje del desarrollo local: sus efectos en el caso de Cullera.</i>	
Jose Vicente Pérez Cosín, José Salvador Martínez Sansó i Enrique Gandia Álvarez	121
<i>El Pontò: proyecto de restauración paisajística. Gestión y aprovechamiento de recursos naturales en el parque natural del Túria.</i>	
Luis Fco. Castillo Cortés, Carmen López Albert, Rocío Conesa Sanchez, Álvaro Vázquez Esparza, Luis Contreras Badia, María Viana Miedes, Ángel Morales Rubio	131
<i>Creación de reservas de fauna: caso práctico de una nueva reserva para galápagos europeo en Burriana (Castellón).</i>	
Alicia Negredo Mesegar, Javier Armengol Díaz, Juan S. Monrós González, Jesús Tomás Aguirre i Emilio Barba Campos	141
<i>Arquitectura industrial a la vora de l'estació de l'Alcúdia de Crespins.</i>	
Ana M ^a Reig Ferrer	150

<i>Iniciativas etnobotánicas: Experiencias 'simbiosis' cultura-turismo.</i>	
Joan B. Simó Castillo	160
<i>Patrimoni arqueològic i desenvolupament local: les jornades de portes obertes de Kelin (Caudete de las Fuentes, València).</i>	
Antonio Vizcaíno Esteban i Consuelo Mata Parreño	172

Comunicacions

Bloc 2. Cultura, art i manifestacions

<i>El turismo del vino como alternativa para un desarrollo sostenible en Utiel-Requena.</i>	
Esperanza Alonso Campos	185
<i>La "Ruta Estellés" de Burjassot: Vicent Andrés Estellés com a element de desenvolupament local.</i>	
Lluna Àrias i Cortina i Adrià Martí i Badia	194
<i>Aproximación a la música para la fiesta de moros y cristianos como patrimonio cultural valenciano.</i>	
Ana María Botella Nicolás	203
<i>La Canal de Navarrés, una comarca sense mitjans de comunicació.</i>	
Teresa Ciges Barberán	210
<i>Cultura, naturaleza y desarrollo rural en Europa: el patrimonio europeo de la ganadería ovina y la vida pastoril.</i>	
Raúl De Arriba Bueno i Maja Barac	217
<i>Sant Benet De Mahuella: un priorat desconegut a l'Horta Nord.</i>	
Estefanía Ferrer Del Río i Albert Ferrer Orts	223
<i>Propuesta de Plan de Acción Patrimonial para el Carnaval de Villar del Arzobispo.</i>	
Francisco Jiménez Faubel	231
<i>Los Centros de Estudios Locales y Comarcales: La Asociación "Amigos de Serrablo.</i>	
Julio Vicente Montagut Marqués	241

<i>Turismo cultural y enoturismo en Requena y su tierra.</i>	
Fermín Pardo Pardo	252
<i>Ruta teatralitzada pel Moixent medieval: itinerari didàctic i difusió cultural.</i>	
Josep David Parra Monserrat, Noelia Rangel López i José Manuel Talens Molla	262
<i>Per què fugen dels pobles? Dones de poble i topophilia.</i>	
Josep Pérez Soriano	271
<i>Patrimoni, un projecte de desenvolupament en xarxa al territori al voltant del patrimoni cultural.</i>	
Ángel Portolés Górriz	280
<i>La fiesta de San Gil y su trascendencia como recurso de turismo cultural en Enguera.</i>	
Vicente Manuel Sanz Gómez	288
<i>Un ejemplo de turismo rural -Ecoturismo- en el interior valenciano: Enguera.</i>	
Miguel Jesús Castillo Gómez i Vicente Manuel Sanz Gómez	297
<i>Wiki takes Pla d'Urgell: fomentant el coneixement del patrimoni local a través de la fotografia lliure.</i>	
Esther Solé i Martí	308

Comunicacions

Bloc 3. Cultura, art i manifestacions

<i>La Gestión de los Recursos Culturales para la Política Turística en la Comunidad Valenciana.</i>	
Desamparats Ballester Hurtado i Aurora Pedro Bueno	317
<i>Turismo y desarrollo local sostenible en Marruecos. Planes y experiencias en el Valle del Assif Melloul.</i>	
M ^a Jesús Berlanga Adell	325
<i>Tot recurs del territori és un recurs per al desenvolupament local? El cas d'Alzira (València).</i>	
Ricard Calvo, Agustí Ferrer i Pedro Benedito	332

<i>Evolución del turismo rural: políticas de desarrollo rural aplicadas en la comarca de Els Ports.</i>	
Laura Carda Herreros	337
<i>La Vall d'Albaida: turisme cultural inclusiu.</i>	
Rosa Conca, Josep Albinyana, Juan Manuel Martínez i Isabel Galiana	342
<i>A propòsit del turisme: transformacions locals i socials a l'entorn de Teulada.</i>	
Jordi Giner Monfort i Carles X. Simó Noguera	353
<i>Impacto socioeconómico y cultural de la inclusión de Popayán (Colombia) en la Red de Ciudades Creativas de la UNESCO.</i>	
Luis Fernando Molina Prieto, Juan José Martí Noguera, Eleonora Herrera Medinaz i M ^a del Pilar Mujica Sandoval	360
<i>La recuperación del patrimonio como estrategia de desarrollo local: la experiencia de "la luz de las imágenes a partir de Camins d'Art.</i>	
Julio Vte. Montagut, Pau Rausell i Francisco Marco	367
<i>Visión supra municipal para la implementación de acciones turísticas: el caso de Paiporta.</i>	
Danielle Pimentel de Oliveira Santos	377
<i>El turismo, una apuesta de futuro.</i>	
Natalia Quilis Guerola	388
<i>Turismo cultural y plusvalía económica en Alpuente.</i>	
Amparo Rodríguez Sambonet i Celia Martínez Estors	395
<i>Proyecto de Intervención Comunitaria y Desarrollo Local, (ICDL) en el municipio de Buñol.</i>	
Ana M ^a Sánchez, Rafael Pérez, Manuel Ruescas, Antoni Merelles i Antonio Martínez	406
<i>Los grandes eventos como dinamizadores turísticos de la ciudad de Valencia.</i>	
José Javier Serrano	413
<i>El desenvolupament local a Almussafes. Influència de l'economia social.</i>	
Esther Villajos Girona	422

Patrimoni arqueològic i desenvolupament local: les jornades de portes obertes de Kelin (Caudete de las Fuentes, València)

Consuelo Mata Parreño¹ y Antonio Vizcaíno Estevan²

Resum

El patrimoni arqueològic constitueix un motor essencial del turisme cultural. Als tradicionals museus i jaciments visitables s'han sumat, als darrers anys, noves formes d'accés fruit de les demandes i interessos de la societat. Entre d'elles destaquen les recreacions històriques, que permeten experimentar i conèixer la vida del passat d'una forma més atractiva i contextualitzada. Al jaciment ibèric de Kelin es celebren des de 2004 unes jornades de portes obertes amb recreacions que han potenciat, de manera puntual, el desenvolupament d'un turisme cultural en un medi rural com el de la Plana Utiel-Requena. En la present comunicació repassarem els plantejaments i objectius perseguits i farem una anàlisi crítica de l'experiència i dels resultats que s'han assolit.

1. La divulgació de l'arqueologia

L'arqueologia té un gran poder d'atracció. Tot i que des de la professió sovint ens lamentem de l'escassa conscienciació que existeix respecte d'aquesta, allò ben cert és que a molta gent li resulta fascinant (Smith 2006). La idea romàntica de l'arqueologia, la curiositat per les cultures pretèrites i l'evasió de la realitat que permet la imaginació del passat, són alguns dels factors que expliquen el seu magnetisme (Holtorf 2005). No en va, la popularització de l'arqueologia, juntament amb el desenvolupament de l'oci i l'increment del nivell educatiu a les darreries del s. XX (Ruiz Zapatero 1999), han afavorit la consolidació del patrimoni arqueològic com a una peça important dins de l'anomenat 'turisme cultural'.

Hui en dia no resulta estrany visitar museus i jaciments arqueològics; de fet, hi ha regions que han convertit el patrimoni arqueològic en element insígnia de la seua identitat: Atapuerca, Cartagena o Tarragona són només alguns exemples. Encara més, segons les dades de l'*Anuario de Estadísticas Culturales* del darrer any 2012, elaborat pel *Ministerio de Educación, Cultura y Deporte* (MECD)³, la visita a monu-

¹ Professora Titular Departament de Prehistòria i Arqueologia. Universitat de València.

² Investigador Predoctoral Departament de Prehistòria i Arqueologia. Universitat de València.

³ *Anuario de Estadísticas Culturales 2012* [España] del Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. [consultat el 18/6/2013 en <http://www.mcu.es/estadisticas/MC/NAEC/2012/PresentacionAnuarioEC2012.html>].

ments i jaciments arqueològics ocupa un lloc important entre les activitats culturals de la societat espanyola: d'un 35,5% en 2006-2007, s'ha passat a un 40,7% en 2010-2011, per damunt d'altres activitats culturals com la visita a museus, exposicions i galeries, que ha passat d'un 38,3% en 2006-2007, a un 37,9% en 2010-2011.

L'informe del MECD evidencia, així mateix, que la visita a monuments té major pes que la de jaciments arqueològics, la qual cosa no resulta sorprenent, atès que les restes arqueològiques tenen un problema de partida: el seu caràcter fragmentari. Els jaciments arqueològics mai no apareixen complets, sinó que el que ens arriba sol representar una reduïda i parcial visió del que van ser. Açò implica dificultats per a la lectura de les restes (Santacana y Masriera 2012) així com limitacions per a la identificació de la comunitat local amb el patrimoni, doncs és complicat sentir-se identificat amb allò que no s'entén. Per això el patrimoni arqueològic requereix sempre d'una interpretació i d'una presentació (Ruiz Zapatero 1999). I ací és on entra en joc la divulgació.

En origen, la divulgació ha estat vinculada al compromís dels professionals i les administracions de donar a conèixer la producció científica i el patrimoni, però també ha estat impulsada per la necessitat de les institucions culturals d'atraure cada vegada més públics -de forma paral·lela al desenvolupament del mercat de l'oci (Merriman 2004)-, la qual cosa s'ha traduït en millores de les instal·lacions museogràfiques, elaboració de programes didàctics, aplicació d'estudis de públics, etc.

En els nostres dies trobem formats i nivells molt diversos de divulgació. Des dels més clàssics, com els fullets i els panells explicatius, fins als més sofisticats, molt lligats al desenvolupament de les xarxes socials, la web 2.0 i els nous hàbits d'oci i consum.

La recreació històrica constitueix, sense cap dubte, una de les més exitoses formes de divulgació. Sense ser un format nou, la *living history* o recreació de la vida del passat ha encaixat a la perfecció amb les necessitats de la societat occidental, cada vegada més interessada no sols en els productes, sinó també en les experiències. A més, des del punt de vista didàctic les recreacions són molt efectives per diverses qüestions: tenen un component visual importantíssim, fonamental per a crear imatges sobre el passat (Moser i Smiles 2005); faciliten tocar objectes i inclús elaborar productes, gestos que reforcen l'aprenentatge (Ballart Hernández 2012); i fomenten la interacció i el diàleg entre els emissors i els receptors (Copeland 2004), amb la qual cosa el procés és molt més enriquidor per a les dues parts. A més, sovint aquestes activitats es desenvolupen en un entorn informal, evitant les constriccions socials i culturals que moltes voltes generen els espais institucionals, tot infontent-li un caràcter lúdic.

La recreació històrica és una pràctica més o menys generalitzada a l'estat espanyol, impulsada sobretot des dels museus, i a Europa compta amb molta tradició. Però, a banda de l'aprenentatge i la diversió, el que resulta més interessant de les recreacions és que ajuden a crear vincles entre la comunitat local i el seu patrimoni i, en moltes ocasions, poden esdevindre una útil ferramenta per al desenvolupament local.

A continuació presentem un cas d'estudi, el de les Jornades de Portes Obertes de Kelin (Caudete de las Fuentes, València). Unes jornades que responen a un compromís amb la comunitat local: el de donar a conèixer als veïns i veïnes -així com a tota la gent interessada- el seu patrimoni i la seua història, tractant d'aconseguir, al mateix temps, que aquestes jornades actuen com a motor per al desenvolupament social, cultural i econòmic del poble.

2. Les Jornades de Portes Obertes a Kelin

La Cultura Ibèrica és una civilització mediterrània pròpia de la meitat oriental de la Península Ibèrica dels segles VI i I a.C. Els Ibers s'organitzaven en territoris autònoms al voltant d'un centre. Aquest és el cas de Kelin que, amb una extensió de quasi 10 ha, exercia de capital de l'actual comarca de Requena-Utiel (València). Kelin és el nom ibèric que apareix a les monedes encunyades en aquest jaciment (Ripollès 1979). El lloc llinda pel sud amb el casc municipal de Caudete de las Fuentes i, des que en 1956 varen començar les excavacions del Museu de Prehistòria de València, és conegut per tota la població (fig. 1). En 1979 es va crear la Col·lecció Museogràfica Municipal amb les donacions de peces arqueològiques, algunes d'elles de valor extraordinari, trobades al jaciment per part dels veïns del municipi.

Fig. 1. - 1, Ortofoto de Caudete de las Fuentes i Kelin (a partir de SIGPAC, Ministerio de Agricultura, Alimentación y Medio Ambiente); 2, Foto aèria de la zona visitable de Kelin.

2.1. Origen i plantejament de les Jornades de Portes Obertes

Amb la intenció de donar a conèixer els ibers a la població en general i, en particular, a tots aquells que tenen un recurs patrimonial pròxim, es va començar -en col·laboració amb el Museu de Prehistòria de València- a dissenyar una xarxa de jaciments ibèrics visitables -la Ruta dels Ibers. València- que, a hores d'ara, té un desenvolupament desigual⁴. En eixe marc es va proposar en 2004 la musealització de les restes excavades a Kelin, aprofitant els recursos econòmics del programa europeu *Leader Plus*.

⁴ En 2013 s'ha constituït l'Associació Ruta del Ibers. València, en la que participen els Ajuntaments de Ayora, Camporrobles, Caudete de las Fuentes, Lliria, Moixent, Moncada, Olocau i Villar del Arzobispo, juntament amb la Diputació de València.

Des del primer moment, la intenció ha sigut que el jaciment poguera ser visitat lliurement, amb un horari establert i personal que controlara les visites i donara explicacions si els visitants així ho demanaven; a més, per tal de promocionar les visites es va proposar la realització de jornades amb activitats didàctiques concentrades en un cap de setmana. Per raons de caràcter econòmic, no s'ha pogut establir un règim de visites regular, per la qual cosa les jornades de portes obertes s'han convertit en l'únic element promocional d'aquest important assentament ibèric.

Des del Departament de Prehistòria i Arqueologia de la Universitat de València, en col·laboració amb el Museu de Prehistòria de València i de l'empresa *Darqueo. Estudio y Difusión del Patrimonio S.L.*, es dissenya la temàtica de les jornades introduint cada any una novetat per tal de fidelitzar el públic assistent.

Per a la inauguració en 2004 es va comptar amb el grup de recreació històrica Ibercalafell que va escenificar un intercanvi comercial i la cremació d'un cabdill iber. En 2006 vam poder, per primera vegada, substituir els guies tradicionals per personatges vestits d'ibers que contenen aspectes de la seua vida quotidiana i interactuen amb el públic. El discurs dels personatges té un fons comú però cada any es posa l'accent en un aspecte diferent: l'alimentació, la boda, la verema, el teixit... Temàtiques totes elles contrastades amb les fonts arqueològiques i, si és possible, amb les escrites.

Per a identificar els personatges s'utilitzen noms que es troben a les inscripcions ibèriques, com ara Betukine, Sakarister, Iuntibilos, Etenbilos, Belestar, Ultitar, Tarbanikor⁵ (Fig. 2). A l'exterior de l'assentament, en el municipi de Caudete de las Fuentes, el Museu de Prehistòria organitza tallers, a més de comptar amb la presència d'artesans i comerciants que fan reproduccions de peces arqueològiques de qualitat, així com venda de mel i vi. La col·lecció museogràfica municipal també entra en el circuit de visites però, al estar fora de l'itinerari més transitat, té una afluència menor (Mata 2011).

Fig. 2.- Jornades de Portes Obertes, any 2011.

⁵ Donen vida a aquests personatges arqueòlegs/es i alumnat de l'empresa *Darqueo. Estudio y Difusión del Patrimonio S. L.*, del Museu de Prehistòria de València i del Departament de Prehistòria i Arqueologia de la Universitat de València.

2.2. Patrocini

El patrocini d'aquestes jornades és un tema no resolt de forma estable. Quasi sempre s'ha treballat amb diners públics, com ara els proporcionats pel programa *Leader*, les ajudes per a activitats culturals de la diputació de València (SARQ) i de la Generalitat Valenciana. En els últims anys ha sigut imprescindible la participació econòmica de l'ajuntament de Caudete de las Fuentes i del Museu de Prehistòria de València, atès que els altres organismes no han presentat ajudes adequades o han estat denegades. Puntualment s'ha aconseguit la col·laboració econòmica i institucional dels comerços de Caudete de las Fuentes (2006 i 2011), del *Consejo Regulador de la DOP Utiel-Requena* (2011), de la *Escuela de Viticultura y Enología de Requena* (2011), del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats de València i Castelló (2011), del *CRA Oleana* (2004, 2010, 2011 i 2012), dels cellers *Iranzo* i *El Renegado* (2011), de la *Banda de Música El Ángel* (2010 i 2011) i de la *Asociación de Amas de Casa Aitana* (2009, 2010 i 2011). A més, naturalment, de tots/es els/les voluntaris/es que hi participen.

No s'ha aconseguit mai que les antigues caixes d'estalvis amb oficines al municipi-Caja Campo i Bancaixa- o la iniciativa privada s'involucraren en el projecte, com tampoc consolidar un pressupost bàsic amb el qual assegurar que les jornades tinguen continuïtat. Per aquesta raó la nostra satisfacció és limitada, doncs tampoc hem aconseguit que els/les veïns/es de Caudete de las Fuentes veguen el patrimoni arqueològic com una oportunitat de diversificar els recursos econòmics del municipi. Sí que hi ha una major implicació per part de l'ajuntament des de 2011; fins i tot varen demanar una ajuda per renovar els cartells informatius de Kelin i senyalitzar la ubicació de la col·lecció museogràfica, entre altres béns patrimonials.

2.3. Visites i visitants

El nombre de persones que han passat pel municipi durant els nou caps de setmana que porten realitzant-se les jornades ha estat d'unes 4.000 (Fig. 3). I algunes més s'han animat a anar al llarg de l'any, tot i que el seu nombre no és fàcil de conèixer perquè en no haver un/a responsable de les visites, l'Ajuntament no les comptabilitza de forma sistemàtica.

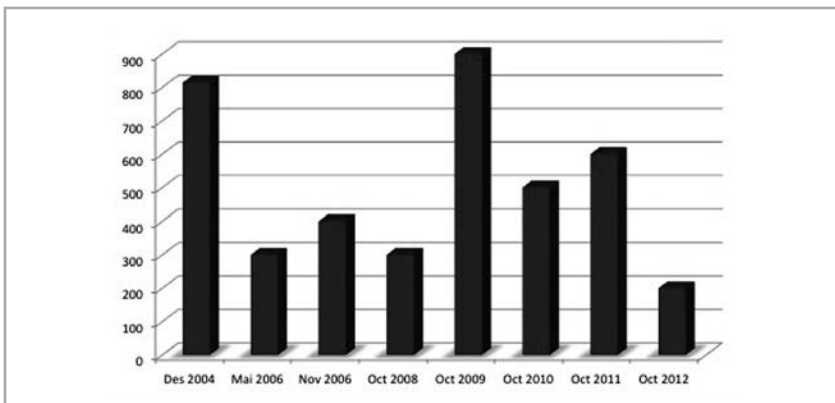

Fig. 3-. Evolució del nombre d'assistents a les jornades entre 2004 i 2012. Fins a l'any 2009 les activitats es realitzaven al llarg del cap de setmana; a partir d'eixe any es concentren en un diumenge.

S'ha buscat consolidar una data en la tardor, ja que es l'època en què la climatologia, que pot ser adversa, anima els visitants a fer escapades al camp i és propícia al tipus de gastronomia típica de l'interior valencià. El flux de visites és irregular i depèn algunes vegades de les condicions meteorològiques, però també de l'impacte en els mitjans de comunicació. El mal temps influeix en les visites a l'exterior, però els tallers sempre es poden realitzar al saló cultural municipal, per la qual cosa no s'han suspès mai.

En 2004, malgrat el fred i les pluges, en ser les jornades inaugurals va assistir molta gent, sobretot a la recreació de la cremació funerària. En 2006 es van fer dues edicions (maig i novembre) pel calendari de les subvencions. Les diferències no foren grans, però es pogué apreciar una preferència per la tardor enfront de la primavera. Excepte la primavera del 2006, els anys de l'afluència més baixa de visitants han coincidit amb mal temps (2008 i 2012).

Les visites més nombroses han gaudit de bon temps (excepte la inauguració) i han tingut una promoció especial. En 2009, es concentraren en un cap de setmana per tal de optimitzar els recursos i a continuació d'una reunió científica al voltant de la cuina i l'alimentació antigues. A més, es va fer una degustació gastronòmica gratuïta. L'edició de 2010 fou la primera que es celebrà en un dia a soles. Malgrat això, l'acollida va ser molt bona, ja que la temàtica triada -la representació d'una boda- va tindre molt d'impacte mediàtic. De fet, per primera i única vegada, RTVV va acudir a filmar l'esdeveniment (Fig. 4). En 2011, la promoció habitual va estar acompanyada de falques radiofòniques. Les degustacions gastronòmiques de 2010 i 2011 no varen ser gratuïtes (2 €). L'edició de 2012 va estar marcada per una climatologia adversa i els visitants es van reduir de forma dràstica. També hem de valorar si l'absència de degustació gastronòmica i una menor promoció en els mitjans de comunicació varen contribuir a reduir el nombre d'assistents.

En 2013, la jornada està prevista per al 6 d'octubre, i sobre ella solament podem dir que els recursos econòmics s'han reduït respecte a edicions anteriors.

Fig. 4.- Espectadors de la representació d'una boda ibera, Jornada de 2010. Al fons, Caudete de las Fuentes.

Es tracta majoritàriament d'un públic familiar, així com grups d'amics, que entenen aquestes jornades com a activitat d'oci i d'aprenentatge. Tot i les fluctuacions de visitants, la celebració d'aquestes jornades suposa un impacte per a Caudete de las Fuentes. Estem parlant d'entre 200 i 900 persones visitant un municipi de 747 habitants⁶, la major part dels quals es queden a dinar als restaurants del poble⁷. És important, a més, tindre en compte que els assistents procedeixen principalment de la ciutat de València (superant habitualment el 50% del total) i de comarques de la província de València, però hi arriben també de les províncies d'Alacant i Castelló, inclús d'altres comunitats autònomes properes. Això implica una important promoció de les jornades i del poble més enllà de la comarca Utiel-Requena; de fet, segons les dades estadístiques, les jornades es coneixen principalment pel boca-orella⁸, per la qual cosa aconseguir una visita satisfactòria és essencial.

3. Una anàlisi crítica

Després de nou anys d'experiència en la realització d'unes jornades de portes obertes amb recreació i teatralització, podem fer una anàlisi crítica del funcionament de les mateixes, on hem detectat una sèrie de situacions negatives i positives que ara establim de manera succinta seguint el mètode d'avaluació DAFO (Fig. 5).

A través de l'anàlisi de tots aquests factors, podem dissenyar una planificació estratègica per al futur basada en la continuació de determinades pràctiques i en la reorientació d'altres, amb el propòsit de superar les debilitats i les amenaces, així com de potenciar les fortaleses i aprofitar les oportunitats. Eixa nova planificació es fonamentaria en tres vies principals de treball:

1) Qüestions tècniques: l'organització de les jornades de portes obertes i la posada en valor del jaciment té un gran potencial, però també mancances importants. A través de les enquestes aplicades cada any, hem detectat que la principal crítica dels visitants és l'escassetat de restes visibles, la qual cosa complica la interpretació global de l'assentament. Seria interessant reprendre les campanyes d'excavació per incrementar tant el coneixement del jaciment com la seua visibilitat. Quant al funcionament de les jornades, una part de l'equip de treball són voluntaris -sense els quals el projecte no funcionaria-, però també és cert que hi ha una falta de professionalització en temes com la didàctica o la teatralització, i açò pot reduir-ne la potencialitat. Lògicament tot açò requereix de recursos econòmics, la manca dels quals constitueix la principal amenaça per a la continuïtat de les jornades. Davant la deixadesa de les administracions, hi ha la possibilitat de buscar altres vies de finançament, com les de l'àmbit privat.

⁶ Segons dades oferides per l'Institut Nacional de Estadística, Padró Municipal a 1 de gener de 2012.

⁷ A partir de les respostes sobre hàbits de visita que s'apliquen cada any a les jornades de Kelin, es constata que entre un 80% i un 90% dels visitants dinen al poble per tal de poder assistir a les diverses activitats.

⁸ En l'edició de 2011, la darrera amb dades representatives, un 41% dels visitants afirmaren que s'havien assabentat de les jornades a través d'altres persones, seguit d'internet (23%) i, a molta distància, de fulls informatius (8%), ràdio (7%) i premsa (6%).

NIVELL INTERN	Debilitats	Fortaleses
	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Superfície excavada reduïda. ▶ Desconeixement del jaciment per part de la societat. ▶ Escassa senyalització i promoció. ▶ Falta d'una relació consolidada amb la comunitat local. ▶ Escassa professionalització d'una part de l'equip (voluntaris). 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Optimització dels escassos recursos disponibles. ▶ Anys d'experiència en la gestió de les jornades. ▶ Equip de treball constituït tant per voluntaris com per professionals dedicats a la didàctica i divulgació del patrimoni arqueològic. ▶ Restes arqueològiques ben estudiades. ▶ Àrees excavades consolidades i rehabilitades. ▶ Existència d'infraestructures favorables, com ara panells explicatius i espai per a tallers durant les jornades.
NIVELL EXTERN	Amenaces	Oportunitats
	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Falta de recursos econòmics estables i de compromís per part de les administracions (local, provincial, autonòmica). ▶ Limitada iniciativa i implicació local en el projecte. ▶ Escassa valoració del patrimoni arqueològic per part dels/les veïns/es. ▶ Oferta turística de la comarca orientada majoritàriament cap a Requena. ▶ Escassa projecció i coneixement de Caudete de las Fuentes en la societat. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Jaciment arqueològic amb un gran potencial científic i didàctic. ▶ Proximitat del jaciment al poble i facilitat d'accés. ▶ Població reduïda, la qual cosa pot facilitar el treball en comunitat. ▶ Singularitat d'aquest patrimoni en el context local, amb potencial per a actuar com a element d'identificació local. ▶ Existència d'altres recursos patrimonials de gran valor, com el natural i l'enològic-gastronòmic. ▶ Presència d'infraestructures turístiques (restaurants, cases rurals, àrea pic-nic). ▶ Existència de recursos arqueològics complementaris en la comarca. ▶ Situació central de Caudete de las Fuentes en la comarca Requena-Utiel. ▶ Proximitat a València (90 km) per autovia, focus de visitants potencials. ▶ Tendència generalitzada al creixement del turisme rural de caràcter cultural. ▶ Caràcter gratuït o de baix cost del turisme arqueològic.

Fig. 5. Anàlisi DAFO de les Jornades de Portes Obertes de Kelin.

2) Comunitat local: una de les principals debilitats del projecte és la falta de vinculació amb la comunitat local. Tot i que la celebració de les jornades suposa l'arribada massiva de visitants al poble durant el dia de celebració, fet que repercuteix de manera positiva a curt (consum immediat) o llarg termini (promoció), els caudetenys/es no acaben de bolcar-se amb el projecte. Hi ha diversos motius que poden explicar aquesta desconexió, com ara que l'equip organitzador no estiga de manera habitual al municipi, en contacte amb la gent, i que cap dels membres de l'equip siga del poble, entre d'altres. Tot açò fa que el projecte no siga vist com a propi per part de la població local. Donades les circumstàncies, una de les vies de treball prioritàries hauria de ser la implicació amb la comunitat local, seguint els postulats teòrics i pràctics defensats per l'anomenada 'arqueologia pública' i 'arqueologia de comunitat' (Merriman 2006). Al llarg d'aquests anys s'han fet avanços en aquest sentit, com l'exitosa implicació de la *Asociación de Amas de Casa Aitana*, però seria interessant incidir en aquesta vessant amb l'objectiu d'apostar pel valor social i cultural del patrimoni en benefici de la comunitat local.

3) Turisme: hi ha una cosa evident en l'anàlisi DAFO, i és el gran nombre d'oportunitats que es presenten a Caudete de las Fuentes. La primera de totes és el jaciment mateix, amb una gran potencialitat a nivell arqueològic i en un entorn poc degradat que pot afavorir la immersió visual en el passat. D'altra banda, el municipi no té altres elements patrimonials històrics d'especial rellevància, amb la qual cosa el jaciment podria convertir-se en un punt de referència. A més, és un patrimoni perfectament combinable amb altres recursos de la zona, com l'enològic-gastronòmic⁹ o el natural. Encara més, hi ha altres jaciments arqueològics de la mateixa època en les poblacions veïnes (El Molón de Camporrobles, Las Pilillas de Requena), amb les quals es podria generar una xarxa arqueològica a nivell comarcal¹⁰. Malgrat les possibilitats, en general sembla que la població local no veu el jaciment com un recurs turístic potencial, tant per les raons adduïdes en els punts anteriors com pel fet que no existeix un flux constant de visitants més enllà de les jornades de portes obertes. Convindria, així, potenciar la difusió del jaciment i la continuïtat en el coneixement i posada en valor d'aquest. Amb aquesta finalitat s'ha creat una web del jaciment i una pàgina de *facebook* per tal d'incrementar-ne la popularitat¹¹. La veritable difusió, però, hauria de vindre de la mà del jaciment mateix, amb infraestructures i personal adequat que hi estiguera de manera permanent. Malauradament, les administracions no es mostren partidàries. Davant d'aquesta situació, les jornades de portes obertes que es celebren cada any continuen sent l'únic recurs de promoció del jaciment, i contribueixen a donar a conèixer el poble; la col·laboració amb altres sectors i recursos patrimonials, com el gastronòmic-enològic i el natural, obriria noves possibilitats en aquest sentit.

⁹ La identitat de Caudete de las Fuentes, com en la majoria de pobles de la comarca, es fonamenta en la producció del vi. El que resulta interessant de Kelin és que han aparegut vestigis de producció vitivinícola, el que suposa una vinculació positiva entre el passat i el present del poble.

¹⁰ Una proposta de ruta arqueològica comarcal presentada per C. Mata, L. Lozano i J. Valor va rebre el primer premi de la modalitat B del II Concurs d'Idees Turístiques València Terra i Mar de la Diputació de València l'any 2002.

¹¹ La web del recinte arqueològic és <http://www.uv.es/kelin/> i el perfil de facebook <https://www.facebook.com/KelinRecintoArqueologico>.

Tot aquest exercici de reflexió i autocrítica no fa més que evidenciar la potencialitat del patrimoni arqueològic des d'un punt de vista social, cultural, econòmic i científic. Contem, com hem vist, amb nombroses limitacions, especialment en un temps com el que vivim, complicat per a les inversions en cultura. Malgrat això, la intenció és continuar treballant en aquest projecte, en un intent de convertir el patrimoni arqueològic de Caudete de las Fuentes en una eina útil per al desenvolupament local.

4. Bibliografía

- BALLART HERNÁNDEZ, J. (2012): "De objeto a objeto de museo: la construcción de significados", en: Ferrer García, C. y Vives-Ferrándiz Sánchez, J. (Eds.), *Construcciones y usos del pasado. Patrimonio arqueológico, territorio y museo*. Valencia, València, Museu de Prehistòria de València - Diputació de València, 99-113.
- COPELAND, T. (2004): "Presenting archaeology to the public: constructing insights on-site", en: Merriman, N. (Ed.), *Public Archaeology*, London, Routledge, 132-144.
- HOLTORF, C. (2005): *From Stonehenge to Las Vegas. Archaeology as Popular Culture*, Walnut Creek, Altamira Press, 176 p.
- MATA, C. (2011): "El pasado habitado: Las jornadas de puertas abiertas en Kelin (Caudete de las Fuentes, Valencia)", *La Revista*, 20, Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats de València i Castelló, 17-19.
- MERRIMAN, N. (2004): "Introduction: diversity and dissonance in public archaeology", en: Merriman, N. (Ed.), *Public Archaeology*, London, Routledge, 1-17.
- MOSER, S., SMILES, S. (2005): "Introduction: the image in question", en: Smiles, S. y Moser, S. (Eds.), *Envisioning the past. Archaeology and the image*, Malden, Blackwell, 1-12.
- PÉREZ HERRERO, C., JARDÓN GINER, P. (2010): "La dramatización como herramienta de interpretación del patrimonio arqueológico", *Intervencions sobre el Patrimoni Arqueològic, Actes de les III Jornades d'Arqueologia de València i Castelló*, 119-224.
- RIPOLLÈS, P. P. (1979): "La ceca de Celin. Su posible localización en relación con los hallazgos numismáticos, SAGVNTVM. Papeles del Laboratorio de Arqueología de Valencia", 14, 127-137.
- RUIZ ZAPATERO, G. (1999): "Fragmentos del pasado: la presentación de sitios arqueológicos y la función social de la arqueología", *Treballs d'Arqueologia*, 5, 7-34.
- SANTACANA, J., MASRIERA, C. (2012): *La arqueología reconstructiva y el factor didáctico*, Gijón, Trea, 176 p.
- SMITH, G. S. (2006): "The role of Archaeology in presenting the past to the public. Images, representations and heritage", en: Russel, I. (Ed.), *Moving beyond modern approaches to Archaeology*, New York, Springer, 123-137.